

Стеван Костић

ГОСПОЂА

Vukotić
Media

јануар, 2023.

Стеван Костић

Гостиоња

M

Vukotić
Media

јануар, 2023.

УМЕСТО ПРЕДГОВОРА

ГОСПОЂА КРИСТА И ЊЕН ПОТРЧКО

Крису Ђорђевић сам упознао почетком 1964. као председницу Друштва пријатеља Народног музеја, само неколико месеци пошто сам, настојањем онда младог директора Музеја Лазара Трифуновића, изабран и постављен за кустоса у Одељењу за новију југословенску уметност. Готово истовремено агилни директор је донео одлуку да ме стави на располагање другарици, за мене као и многе друге увек – госпођи Кристи. Тако сам, у ствари, постао њен потрчко. Касније, када сам се упознао, могао бих рећи и спријатељио са Добрицом и Божицом Ђосић, открио сам да сам тако преузео нека њихова „задужења“.

Наиме, првих поратних дана, вољом нових власти, Криста и Добрица су са Божицом на коришћење добили једну већу стамбену јединицу у Косовској или Влајковићевој, свеједно, с погледом на Скупштину, те су по природи ствари, као млађи, били од помоћи својој старијој сустанарки. Колико је и како тај сустанарски однос био складан и по Крису користан сведочиле су две слике Саве Шумановића којима је она на растанку, захвална, даривала своје младе сустанаре.

Ваља знати да је Криста, тачније Христина, ћерка јединица Светислав Шумановића, била старија сестра од стрица знаменитог српског сликара Саве, такође јединца, од оца Милутина и мајке Персиде Шумановић. Стога је, не само као блиска рођака већ више као брижна сестра и супруга лекара Ђурице Ђорђевића, на молбу Савине мајке Персе, преузела обавезу да брине о здрављу четири-пет година млађег брата.

То брачном пару Ђорђевић, осведоченим културним прегаоцима, љубитељима уметности и заштитницима уметника, није падало тешко, те их је мајка Перса, која је водила бригу о синовљевој уметничкој заоставштини, даривала са десетак слика. Поуз дано знам да је осим две поклоњене Ћосићима, још две даривала Лазару Трифуновићу, док су остале њеном последњом вољом завршиле у Народном музеју. Приложила је још неколико скулптура, биста и плакета Сретена Стојановића, аквареле мањих формата које је добила на поклон, колико се сећам, од Мила Милуновића, Ивана Табаковића и Пеђе Милосављевића, а који су украшавали зидове њеног више него скромног једнособног стана у Кондиној 24.

У том стану ме је примала два-три пута месечно да ми, уз чај који је припремала иза једне завесе у дну стана, издиктира текуће обавезе и неодложне послове у вези с радом Друштва пријатеља Народног музеја. Пошто сам се, млад и надобудан, ослањао на своје памћење, по правилу нисам бележио оно што ми је било задужење. Тако се догађало да су ми на следећем састанку бриделе уши и да ме је обливало руменило од стида што сам заборавио неке од обавеза. Тада би ме не злобно већ поучно, читајући из свог минијатурног нотеса, где је на претходном радном састанку

патрљком од оловке, не већим од два-три центиметра од којег се није одвајала, забележила садржај нашег договора, упозоравала како ваља радити. Узгред, не бих рекао да је то имало битног утицаја – од лоших навика тешко је одвићи се.

Сада, педесетак и више година касније, присећам се јер нисам бележио како су изгледале моје обавезе у вези са радом Друштва пријатеља Народног музеја, на чијем челу је до смрти била и остала Криста Ђорђевић. Сигуран сам да је чланове Друштва бирала она лично. Активнији од других били су архитекта Милан Секулић, познат као колекционар који је граду Београду, осим стана у Узун Мирковој улици, даривао и добру збирку српског сликарства 18. и 19. века, као и још бољу старог српског и нарочито итало-критског иконописа од 15. до краја 19. века. Уз њега је економиста Славко Флегал, познат по изузетно вредној збирци дела југословенских ликовних уметника прве половине 20. века, коју су он и супруга даривали граду Београду. Збирка се налазила у Улици маршала Тита и поделила је злу судбину многих сличних легата (на пример, Вељка Петровића, Бете Вукановић, Недељка Гвозденовића, а донекле и Паје Јовановића, Томе Росандића, па Христифора Црниловића) јер се показало да су трошкови њиховог одржавања били велики, а посета никаква или веома слаба.

Активан члан Друштва био је и Милан Минић, веома цењени београдски архитекта, сликар, власник и пројектант сада легендарног хотела „Мажестик“ на Обилићевом венцу. Њега, нажалост, нисам упознао – преминуо је 1961. Срце га је издало на данашњем Тргу Републике, непосредно после састанка Друштва, када се упутио према стану у поткровљу оближњег

хотела, који је себи и нама на част подигао, а који му је нова власт одузела. У стану га је узалуд очекивао изузетно даровити син јединац Оливер, такође архитекта, али и урбаниста, један од аутора Генералног урбанистичког плана Београда 1950, као и редовни професор Архитектонског факултета у Београду. Управо по налогу Кристе Ђорђевић негде око 1965, а нарочито после реновирања и адаптације Народног музеја, био сам задужен да се колико могу нађем од помоћи тешко покретном, од парализе оболелом Оливеру. Тако сам му више година са особљем Музеја помагао да на колицима изађе из стана и посети Музеј, изложбе, концерте, позоришне представе у новонаправљеном Атријуму Народног музеја. Своју захвалност исказао је даривањем Друштву, што је значило и Музеју, више слика свог оца, али и његових пријатеља, попут Љубице Сокић или Мила Милуновића, као и једног концертног клавира који је касније пренет у Галерију фресака.

Некако у исто време, а посебно крајем 1966. и почетком наредне године, имао сам много обавеза јер се Друштво, а посебно интензивно Криста Ђорђевић са архитектом Секулићем, ангажовало на преносу посмртних остатака и надгробног споменика прве српске сликарке Катарине Ивановић са гробља у Стоном Београду на београдско Ново гробље. Захваљујући у првом реду угледу и утицају председнице Друштва, управа гробља је одлучила да се надгробни споменик, висока бетонска крстача с палетом и подацима на мађарском, постави на ободу парцеле, где су почивали углавном народни хероји, али и тик уз гробницу директора Народног музеја Вељка Петровића и његове супруге Маре. Само петнаестак година

касније, 1981, ту ће им се придружити и земни остаци Кристе Ђорђевић поред њеног Ђурице и под надгробном плочом, односно изванредним рељефом Срете-на Стојановића.

Све до њене смрти, дакле и током седамдесетих година прошлог века, по невољном одласку њој драгог и оданог пријатеља, младог и баш како је она волела острашћеног Лазара Трифуновића са места директора, остао сам њен човек од поверења и, ваљда, једина истинска веза с новим директорима и новом самоуправном структуром Музеја. Морам признати да је тада дошло до извесног „замора“ и посустајања у раду Друштва. Наш међусобни однос бивао је све мање званичан, а све више личан. И даље сам најмање једном месечно одлазио у Кондину на чај и разговор, углавном подносећи извештај о раду Музеја и његовим све лабавијим везама са Друштвом. Те посете сам себично користио да задовољим сопствену радозналост. Запазио сам да је у почетку имала извесне резерве према мени и да ме је на свој начин проверавала. Прво сам мислио да је то због моје младости и неискуства, да не кажем непознавања музејског рада, али сам убрзо спознао да она управо воли и подржава младе људе и младост. Тако сам сазнао да су је Партији и њиховим идејама привукли млади и острашћени људи, попут браће Рибар, а нарочито Иво, затим Родољуб Чолаковић и Сретен Жујовић Црни.

Приповедајући ми о томе како је једном згодом, носећи у Париз неку тајну партијску пошту, поруке и препоруке друговима Титу блиског Ловра Кухара, алијас Прежихов Воранца, мада наводно није знала шта носи, ипак скренула пажњу себи драгим Роћку и Црном да припазе с ким се друже. Очито да су тада у

Паризу били виђани у друштву с Титовим конкурентом, тзв. фракционашем Лабудом Кусовцем. Намах ми је постало јасно Кристино почетно неповерење према мени јер Лабуд је био један од мојих уважених стричева иако сам га упознао веома касно, много после његовог страдања на Голом отоку, у Петровој рупи и опет у затвору, када је већ био тешко болестан.

Све чешћа тема наших разговора уз чај, како су се рад и деловање Друштва смањивали, бивале су њене успомене, њена сећања на познате уметнике и, још више, личности попут Тита и Петра Стамболића. Никада нећу заборавити њен опис првог сусрета са другом Титом, још када није знала ко је он. Није јој био по вољи. Каже, деловао је као провинцијски скоројевић, у новом и скупом оделу, с нападним брилијантским прстеном. Додуше, додала је потом и објашњење да је тако, ваљда, мање изазивао пажњу жандармерије.

Уз моју незајажљиву жељу да сазнам што више о ентеријеру београдског стана породице Ђорђевић јер су зидови уместо тапета били покривени дуборезима које је извео њима вечно захвалан вајар младобосанац Сретен Стојановић, чуо сам и познату причу о партијском злату које јој је као „недодирљивој“ дворској дами било остављено на чување. Рекла ми је да је ту највише било златних енглеских фунти, на шта нисам могао да се отмам пакосном утиску – зарађених 27. марта у шестоаприлском бомбардовању, у којем је страдало свеколико Сретеново рукодело и ремек-дело, осим бронзаних бисти – Ђурициног и њеног портрета. А златне фунте нашла је истопљене у велики златни грумен. Тако их је првом згодом, на једном свечаном пријему, предала свом вршњаку, „највећем сину наших народа и народности“, уз

његов коментар, према њеном сведочењу: „Другарице Кристо, сви носе, а ви доносите.“

Госпођа Криста, како ју је већина њених познаника ословљавала, последњих десетак година провела је сасвим повучено. Једва да је имала четрдесетак килограма, није могла да једе чврсту храну, имала је проблеме с једњаком. Уз све то, поломила је и кук и наши састанци су се проредили, а теме наших разговора сводиле су се на њене замерке градоначелнику Живораду Ковачевићу због лошег стања града, рупчага на тротоарима и улицама које су јој отежавале кретање са штакама.

Последњи чај попили смо неколико недеља пре него што је Тито преминуо. Прегледали смо свежањ фотографија које је управо добила из Маршалата, на којима је била детаљно документована њена последња посета Дедињу и пријем код Тита.

Неколико месеци касније придружила се свом Ђурици на београдском Новом гробљу.

Никола Кусовац

ЗАГРЕБАЧКА
БУРЖУЈКА
У БЕОГРАДУ

Београд под бомбама

*Т*унолетство Југославије“, писало је на насловној страни *Полишике*, у броју штампаном касно увече 5. априла 1941, који је наредног јутра требало да се нађе у рукама читалаца. У тексту је писало да је 27. марта извршен величанствен обрт у унутрашњој политици, да је Југославија за тих неколико дана марта и априла 1941. необично учвршћена, да је за последњих 20 година напредовала и сазрела... Новине су писале о рату у Африци и на Средоземном мору. Наслов карикатуре на првој страни био је „Наш домаћи мир“. На њој су сељаци окретали јагње на ражњу, уз коментар: „А они кажу да горе села, док ми печемо јагање на жару“.

У листу *Време* од 6. априла 1941. писало је: „Ако се веома хладно посматра спољнополитичка ситуација у Југоисточној Европи, могло би се рећи да постоје озбиљни изгледи да се у овом делу сачува и даље мир...“ Три главна задатка која су пред Југославијом, како је писало, јесу хладнокрвност, рад и дисциплина.

Правда је наводила да је у ново доба државног препорода наш политички живот постао потпуно нормалан, да су се представници Хрвата нашли у Влади народног препорода и да је споразум Цветковић–Мачек, којим је створена Бановина Хрватска, тек сада добио унутрашњу верност.

Тог 6. априла управник Града Београда Драгомир Дринчић требало је да оде у пензију. За тај дан најављен је веома шарен културни и забавни програм. У београдским биоскопима било је планирано приказивање филма *Хишела сам гејше*, у којем је играла најславнија уметница света Бет Дејвис. Филм је био најављен као „круна филмског стварања, гигантски социјални филм, милионско дело које је усхитило цео свет, највећи шлагер свих времена“. На биоскопском репертоару за 6. април 1941. био је планиран и узбудљиви амерички шлагер *Јача од сирасији*. Требало је да Београђани слушају музику са друге стране света, дела Чајковског, Вердија, Римског Корсакова, у извођењу славног руског тенора Сергеја Лемешева.

Новине су писале да се у згради код Кнежевог споменика у три часа после подне даје позната опера *Боџи* Ђакома Пучинија, а као вечерња представа комад у четири чина *Цврчак на ојњишију* Чарлса Дикенса. Подсећа се да Весело позориште „Гане“ изводи представе свако вече у кафани „Стара Рибница“, у Улици Краљице Марије број 115. Позориште на Врачару за петнаест часова најавило је представу *Др Бранислава Нушића*, „комад неумрлог комедиографа“.

Слушаоце из студија Радио Београда рано ујутру 6. априла требало је да пробуди глас солисте Боре Јањића, уз пратњу на хармоници. Након тога био је планиран пренос службе из Саборне цркве.

У рубрици „Личне и породичне вести“ најављено је венчање Олге, ћерке армијског генерала Душана Т. Симовића, председника Југословенске владе, и инжењера Бранка Шаина Милетића.

Али, ништа се од планираног није десило. Није одиграна ниједна позоришна представа, није пуштен ниједан филм.

Новине на којима је писало 6. април 1941, а чија је цена, „због изузетних прилика“ спуштена на један динар по примерку, никада нису дошле до читалаца.

Све то због директиве број 25, коју је 27. марта издао Адолф Хитлер. Шестог априла 1941. почела је операција „Одмазда“ због одбацивања Тројног пакта и пуча од 27. марта. Вођа Трећег рајха Југославију је означио као непријатеља и захтевао њено уништење.

Ћерка председника југословенске владе Душана Симовића сигурно је тог 6. априла сањала другачије венчање. Све је било заказано за шест ујутру у Цркви Светих апостола Петра и Павла у Топчидеру, одмах после јутарњег богослужења. Нешто пре шест сати Симовић је испратио ћерку и рекао да ће ускоро доћи на венчање. Олга је кренула према цркви, где је већ чекао младожења Бранко. У тренутку када су младенци закорачили у цркву, у даљини су се зачуле сирене. Свештеници су венчање обавили на брзину, нису чак стигли да венчани пар Шаин Милетић упишу у црквене књиге. Заједно са сватовима побегли су у оближње склониште.

Хитлерову наредбу извршио је пуковник Александар Лер. Четврта флота Вермахта из Беча, Граца, Арада, на Београд је послала укупно 484 авиона. Шестог априла и наредних дана бачено је око 440 бомби. Погинуле су 2.274 особе, до темеља је порушено 627 зграда. Најзначајнији споменик културе, Народна библиотека, са 350.000 књига, уништен је већ првог дана бомбардовања.

Планове за тај дан, 6. април, имала је и председница Друштва пријатеља уметности „Цвијета Зузорић“, коју су сви у граду звали једноставно Госпођа. Тог дана Госпођа је требало да отвори скуп Удружења ликовних уметника у Павиљону на Малом Калемегдану, у згради коју је сматрала својим највећим животним достигнућем.

Сваког дана је до Павиљона пешачила од своје дорђолске куће, где је живела са својим мужем, чувеним др Ђорђем Ђурицом Ђорђевићем, пошто се након Великог рата доселила из Загреба.

У кући Ђорђевића нису била само вредна уметничка дела. Она је била посебно важна и за Комунистичку партију Југославије. На тавану се налазила радио-станица за њену везу с Коминтерном. Била је то једна од три такве станице у Југославији. И она је уништена у бомбардовању.

Тог 6. априла нешто је и преживело.

У једном коферу било је сакривено партијско злато, благајна Комунистичке партије Југославије. Кофер са златом у кући пре рата је оставио нико други до Јосип Броз Тито. Оставио га је на чување код особе од највећег поверења, особе у коју нико никад не би посумњао.

Пропао је план госпође Кресте да отвори скуп у Павиљону „Цвијета Зузорић“. Уместо да буде на отменом скупу, сакрила се у подруму са служавком, куварицом и њеним мужем.

Када су коначно успели да изађу из подрума, видели су да од куће није остало готово ништа. Они који су дошли до куће тог дана сећали су се да је, на пример, сребрни есцајг био истопљен и претворен у лопту.

Слично се десило и са чувеним Титовим златом, за које ће многи касније неоправдано везати читав живот ове интригантне даме, можда и због тога што о њеном животу нису много знали.

Криста Ђорђевић је рођена исте године кад и Тито. Умрла је годину дана након њега. Њен живот је толико узбудљив да би о њему могао да буде снимљен филм или написан роман. Али то се није десило, можда баш зато што она то није желела.

О свом животу није оставила много писаних трагова. О њој нема много онога што би историчари назвали правим изворима.

Госпођа је била блиска краљици Марији и кнегињи Олги, код ње је свраћао читав грађански Београд.

Али она је у својој господској кући скривала и младе комунистичке илегалце. Ту су свраћали пуних 20 година, у опасно

време, када је рад Комунистичке партије био забрањен, а полиција Краљевине младе комунисте хапсила по Закону о заштити јавне безбедности и поретка у држави. Ипак, у господској кући на Дорћолу увек су се осећали безбедно.

Тако почиње прича о кући у Улици Страхињића Бана 67, где је живела Христина Криста Ђорђевић, удовица чувеног професора Ђурице. Неки ће је звати Христа, неки госпа Кристина, али најчешће госпођа Криста. С великим Г.

„Криста Ђорђевић је била једина југословенска партизанка која је била госпођа“, записао је у књизи *Пријатељи Добрица Ђосић*. „Једини предратни симпатизер и сарадник Комунистичке партије пореклом из буржоаског сталеза Загреба и Београда, коју комунисти и партизани нису идеолошки и хијерархијски изједначили са собом и претворили у другарицу... Својом личношћу, културом, понашањем Криста Ђорђевић је одбранила грађанску и духовну категорију – Госпођа“.¹

Ђосић ће, игром занимљивих животних околности, упознати Госпођу. Било је то током Другог светског рата у трстеничком крају, када је Ђосић још био млади партизан опијен идејом комунизма. Госпођа Криста ће касније славном писцу бити нека врста заштитнице и друге мајке. Биће му и сустанарка више од десет година.

Ово је покушај да се направи скица за биографију госпође Кресте Ђорђевић и покушај да се делимично ослика време и опише епоха којој је Госпођа била важан сведок. Неке особе из њеног живота повезане су на тако невероватне начине, неки детаљи су толико занимљиви да човек који чита Кристину биографију може да посумња да се све то заиста и десило. А можда је баш све тако било.

¹ Ђосић Добрица, *Пријатељи*, „Политика“ – „Народна књига“, Београд, 2005, стр. 23.